

IZVOZ SIRA IZ REPUBLIKE SRBIJE – AKTUELNO STANJE I PERSPEKTIVA

Vlahović Branislav¹, Puškarić Anton²,
Mugoša Izabela³

Rezime

U radu je analiziran izvoz sira iz Republike Srbije. Vremenski period istraživanja je 2013-2017. godina. Determnisane su najznačajnije izvozne destinacije i izvozne cene. Izvoz sira iz Republike Srbije prosečno je iznosio 10,6 hiljada tona i imao je tendenciju značajnog rasta po stopi od 11,4% godišnje. Vrednost izvoza na nivou je od 38,7 miliona US dolara. Najznačajnije izvozne tržište jeste Ruska Federacija na kom se prosečno godišnje plasira 6,8 hiljada tona, odnosno 63,5% ukupnog izvoza. Zemlje CEFTA grupacije daleko su značajnije u izvozu u odnosu na Evropsku uniju. Ukazuje se na mogućnost dinamiziranja izvoza sira iz Republike Srbije.

Ključne reči: sir, izvoz, Republika Srbija.

EXPORT OF CHEESE FROM THE REPUBLIC OF SERBIA – CURRENT STATE AND PERSPECTIVE

Vlahović Branislav¹, Puškarić Anton²,
Mugoša Izabela³

Summary

The paper analyses the export of cheese from the Republic of Serbia. The studied period is 2013-2017. The paper determines the most important export destinations and export prices. The average export of cheese from the Republic of Serbia was 10.6 thousand tons with a trend of significant growth at a rate of 11.4% per year. The export value is 38.7 million USD. The most important export market is the Russian Federation, averagely accounting for 6.8 thousand tons, i.e. 63.5% of the total export. The CEFTA countries are far more important for the export than the European Union. The paper indicates the possibility of boosting the export of cheese from the Republic of Serbia.

Key words: cheese, export, Republic of Serbia.

¹ Dr Branislav Vlahović, redovni profesor, Poljoprivredni fakultet, Trg Dositeja Obradovića 8, Novi Sad, Srbija, tel: +381214853500, e-mail: vlahovic@polj.uns.ac.rs

² Dr Anton Puškarić, naučni saradnik, Institut za Ekonomiku poljoprivrede, Beograd, Volgina 15, tel: +381 1162972852, e-mail: anton.puskaric@gmail.com

³ dr Izabela Mugoša, Razvojni fond Vojvodine, Novi Sad, Bulevar Cara Lazara 7/a tel: +381 21 454 334, e-mail: izabela.mugosa@gmail.com

¹ Branislav Vlahović, PhD, full professor, Faculty of Agriculture, Trg Dositeja Obradovića 8, Novi Sad, Serbia, tel: +381 214853500 e-mail: vlahovic@polj.uns.ac.rs

² Anton Puškarić, PhD, research associate, Institute of Agricultural Economics, Volgina 15, Bel-grade, tel: +381 1162972852 e-mail: anton.puskaric@gmail.com

³ Izabela Mugoša, PhD, Development fund of the Vojvodina, Novi Sad, Bul. Cara Lazara 7/a tel: +38121454334, e-mail: izabela.mugosa@gmail.com

1 Uvodna razmatranja

U Republici Srbiji trenutno radi više od 200 registrovanih kapaciteta za preradu mleka. Najveći deo čine srednje mlekare, dok velike industrijske mlekare čine nešto više od 10% ukupnog broja mlekara. I pored velikog učešća u ukupnom broju, male zanatske mlekare pokrivaju oko 5% kapaciteta, srednje mlekare pokrivaju oko 15% prerađivačkih kapaciteta za preradu mleka. Velike industrijske mlekare dominiraju sa 80% prerađivačkih kapaciteta. Proizvodnja sireva odvija se u velikim industrijskim mlekarama, malim i srednjim i na registrovanim poljoprivrednim gazdinstvima. Proizvodnja sira u Republici Srbiji u 2017. godini iznosila je 39,5 hiljada tona. U strukturi proizvodnje dominira mladi sir sa 44%, sledi polutvrđi i tvrdi sir sa 39%, ostatak čine topljeni sirevi i mlečni namazi (RZS, 2018.). Cilj istraživanja jeste da se sagledaju osnovne karakteristike izvoza sira iz Republike Srbije, regionalna destinacija izvoza i kretanje izvoznih cena. Ukazuje se na neophodne mere koje treba da rezultiraju povećanjem izvoza.

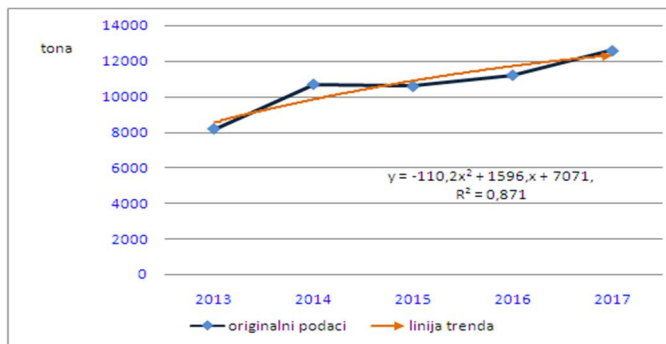
Navedenu problematiku istraživali su, pored ostalih, i sledeći autori: Popović-Vranješ et al. (2003.), Vlahović, et al. (2014.), Veljković et al. (2015.), Vlahović, Puškarić (2015.), Gagić (2017.), Mugoša (2018.) i dr.

2 Materijal i metod rada

Izvori podataka preuzeti su iz statističke baze podataka Međunarodnog trgovinskog centra ITC (*International Trade Center*), za vremenski period od 2013. do 2017. godine. U radu su korišćene standardne statističko-matematičke metode. Intenzitet kretanja promena kvantifikovan je izračunavanjem stopa promena primenom funkcija sa najprikladnijim linijama trenda originalnim podacima. Najvažnije pojave prikazane su u vidu tabela i grafikona.

3 Rezultati istraživanja

Značaj spoljne trgovine za ekonomski rast različit je u svakoj zemlji. Povoljna privredna struktura i opšta razvijenost privrede smanjuju zavisnost zemlje od uvoza, a povećavaju značaj izvoza kao faktora privrednog rasta zemlje i utiču na poboljšanje trgovinskog bilansa. Međutim, kada je reč o relativno malim zemljama, u koje spada i Republika Srbija, one same po sebi moraju više da izvoze, jer im je sopstveno tržište isuviše malo, te se značaj rasta izvoza ne postavlja kao pitanje već kao preduslov privrednog razvoja (*Jeremić i Šestović, 2014.*).

IZVOZ SIRA IZ
REPUBLIKE
SRBIJE –
AKTUELNO
STANJE I
PERSPEKTIVA

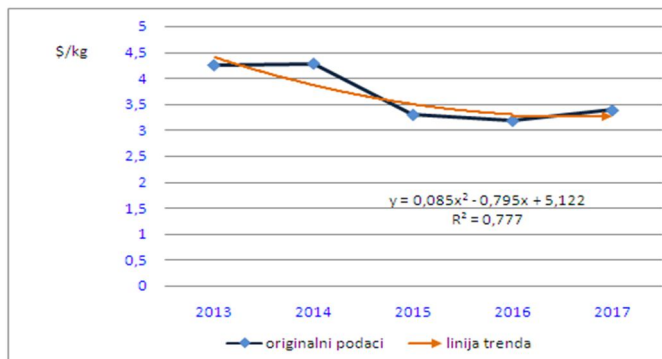
Grafikon 1. Kretanje izvoza sira iz Republike Srbije (tona)
Chart 1. Trends in the export of cheese from the Republic of Serbia (tons)

Izvoz sira iz Republike Srbije u istraživanom vremenskom periodu (2013-2017.) prosečno je iznosio 10,6 hiljada tona i imao je tendenciju značajnog rasta po stopi od 11,42% godišnje. Najveći izvoz ostvaren je u poslednjoj godini kada je dostigao 12,5 hiljada tona (**grafikon 1**).

Vrednosno posmatrano izvoz je bio na prosečnom nivou od 38,7 miliona US dolara i imao je tendenciju manje intenzivnog rasta u odnosu na količinski izvoz. Najveća vrednost izvoza ostvarena je 2014. godine kada je iznosila 45,7 miliona dolara, dok je najmanja vrednost izvoza ostvarena u prvoj godini istraživanja, kada je izvoz iznosio 34,7 miliona dolara. U odnosu na rezultate ranijih istraživanja *Vlahovića et al.* (2014.) vezana za vremenski period 2008-2012. god. može se uočiti da je u istraživanom periodu (2013-2017.) izvoz povećan za preko pet hiljada tona, odnosno praktično je udvostručen.

Prosečna izvozna cena sira iz Republike Srbije iznosila je 3,6 US dolara po kilogramu, (3,5 evra/kg.) uz tendenciju relativno značajnog pada po stopi od 5,50% godišnje. Istovremeno prosečna svetska izvozna cena iznosila je 4,0 evra po kilogramu, znači da je izvozna cena sira iz Republike Srbije niža od svetske za 0,5 evra. Najniža cena 3,2 \$/kg ostvarena je 2016. godine, dok je najviša cena ostvarena 2014. godine i iznosila je 4,4 \$/kg. (**grafikon 2**). Uočava se da je sa povećanjem izvoznih količina sira došlo do izvesnog smanjenja prosečne cene, što ukazuje da u izvozu trenutno dominiraju sveži i meki sirevi koji imaju nižu cenu u odnosu na tvrde sireve.

Ukoliko se izvoz sira posmatra po ekonomskim regionalnim grupacijama zemalja može se uočiti da se značajno veće količine plasiraju na tržište CEFTA grupacije, u odnosu na izvoz u Evropsku uniju.

Grafikon 2. Kretanje izvozne cene sira iz Republike Srbije (\$/kg)
Chart: 2. Trends in the export prices of cheese from the Republic of Serbia (\$ / kg)

Izvoz sira u zemlje CEFTA grupacije - prosečno je iznosio 3,0 hiljade tona što je činilo nešto više od četvrtine (28,4%) ukupnog izvoza sira iz Republike Srbije. Izvoz je imao tendenciju izraženog rasta po stopi od 29,4% godišnje. U istraživanim godinama izvoz se kretao u intervalu od 8,2 do 13,8 hiljada tona. U okviru zemalja ove grupacije najveći izvoz realizovan je na tržište Crne Gore.

Zemlje CEFTA grupacije predstavljaju izvozne destinacije koje karakterišu međusobne sličnosti u pogledu društvenih i kulturnih faktora, kupovne moći stanovništva, potrošnje sira i drugim osobenostima, što je za proizvođače sira u Republici Srbiji olakšavajuća okolnost u planiranju izvoza. Zbog navedenih, zajedničkih karakteristika, kako navodi **Mugoša (2017)**, razvoj izvozne orijentacije zahteva prvenstveno postizanje konkurentnosti na pomenutom tržištu, odnosno identifikaciju i zadovoljenje tražnje. Istraživanje kupaca i potrošača, odnosno mesto, način, razlozi kupovine i druge specifičnosti vezane za određene tržišne segmente, mogu u velikoj meri odrediti tražnju na pomenutim tržištima i, uz minimalne modifikacije, omogućiti uspešniji plasman sireva.

Članice zemalja CEFTA grupacije su države relativno niskog dohotka stanovništva u odnosu na zemlje Evropske unije, zbog čega je cena jedan od važnijih kriterijuma u odabiru proizvoda. Sa cenovnog aspekta, zahvaljujući blizini ovih tržišta kao i sporazumu o slobodnoj trgovini koji omogućava promet robe bez carine i pojednostavljenje ugovornih odnosa, Republika Srbija poseduje konkurentsku prednost.

Za razliku od izvoznih preduzeća iz Srbije, najveći konkurenti na ovom tržištu su kompanije koje posluju na globalnom tržištu, čija se konkurentna pozicija, zasniva na ekonomiji obima, tehnološkoj opremljenosti i pristupu jeftinim sirovinama, što im omogućava redukovanje troškova. Dodatno, ova preduzeća po pravilu imaju jasnu marketing strategiju, raspoloživa sredstva za istraživanje tržišta, razvoj proizvoda, promociju i dr., što od proizvođača Srbije zahteva snažan zaokret u načinu dosadašnjeg poslovanja zasnovanog, uglavnom, na tradicionalnim vezama sa većinom zemalja ovog tržišta.

Izvoz sira u Evropsku uniju – relativno je skroman i prosečno je na nivou od 613 tona, što čini svega 5,8% ukupnih izvezenih količina sira iz Republike Srbije. Izvoz je imao tendenciju umerenog rasta po stopi od 4,1% godišnje. Intenzitet rasta značajno je skromniji od intenziteta izvoza u zemlje CEFTA grupacije. U početnoj istraživanoj godini (2013.) izvoz na tržište ove grupacije iznosio je 354 tone. U godinama koje su sledile izvoz se povećavao, da bi u poslednjoj godini istraživanja dostigao 992 tone. U okviru zemalja pomenute grupacije najznačajnija tržišta su Republika Hrvatska i Rumunija.

Razlog za skromni izvoz sira na tržište zemalja Evropske unije nalazi se prvenstveno u visokim zahtevima u pogledu standarda proizvodnje, kvaliteta sira i specifičnog asortimana. Na ovom tržištu nalaze se brojni svetski poznati brendovi koji, zahvaljujući velikom obimu proizvodnje, za razliku od proizvođača sira u Republici Srbiji, postižu visoku cenovnu konkurentnost. Veoma je skromna perspektiva izvoza u ove zemlje koje su i same veliki proizvođači i izvoznici kvalitetnih vrsta sira (*Popović-Vranješ et al.2003.*).

Na ovom tržištu koji ima visok životni standard cena često nije primarni kriterijum prilikom kupovine sira. Necenovni pristup favorizuje stvaranje proizvoda ili usluge sa dodatom vrednošću putem promocije, pakovanja, isporuke, usluga, raspoloživosti u kanalima distribucije i drugih instrumenata marketinga. Uvažavanje stavova i mišljenja potrošača predstavlja ključni faktor uspeha na tržištu.

U strukturi izvoznog asortimana sira koji se plasira na tržište Evropske unije u najvećoj meri zastupljen je sir tipa Feta, sa 79% učešća, sledi Kačkavalj sa 9%, beli sirevi u salamuri sa 5% učešća, sveži sirevi 2%, ostale vrste sira, izuzev sira namenjenog za preradu sa 2%, zatim topljeni sirevi sa 1% i ostali sirevi koji u izvozu učestvuju sa 2% (*Mugoša, 2017.*).

Cena koja je ostvarena u izvozu sira na tržište CEFTA zemalja prosečno je iznosila 3,5 \$/kg, a kretala se u intervalu od 2,9 \$/kg do 4,1 \$/kg. Na tržištu Evropske unije ostvarena je cena 2,8 \$/kg, što je za 0,7 dolara niže od cene u zemlje CEFTA. Cena na ovom tržištu kretala se u intervalu od 2,4 \$/kg pa do 3,3 \$/kg.

Evidentirano smanjenje cena koje prati porast količina sira u izvozu posebno je izraženo na tržištima Ruske federacije i zemalja grupacije CEFTA. Na navedena tržišta se u poslednje tri godine iz Republike Srbije izvoze beli meki sirevi, što se reflektuje i na smanjenje prosečne cene sira u ukupnom izvozu i profitabilnost izvoza.

Najznačajniji izvoz sira iz Republike Srbije realizuje se u Rusku Federaciju, Crnu Goru, Republiku Makedoniju, Bosnu i Hercegovinu i Hrvatsku. Navedene zemlje apsorbirale su 95% ukupnog izvoza sira.

Ruska Federacija - predstavlja najznačajnije tržište na koje se godišnje plasira 6,8 hiljada tona sira, što čini 63,5% ukupnog izvoza iz Republike Srbije (**tabela 1**). Količine sira u izvozu u Rusku Federaciju imale su tendenciju značajnog rasta po stopi od 16,5%.

Tabela 1. Izvoz sira iz Republike Srbije (2013-2017), tona
Table 1. Cheese export from the Republic of Serbia (2013-2017), tons

Zemlja	Prosečna vrednost (t)	CV (%)	Stopa promene (%)	Struktura Srbija= 100%
Ruska Federacija	6.764	21,45	16,54	63,5
Crna Gora	1.509	14,77	- 4,98	14,2
R. Makedonija	866	29,83	25,72	8,1
Bosna i Herc.	650	10,36	4,52	6,1
Hrvatska	390	36,39	25,79	3,7
Ostale zemlje	469	-	-	4,4
Ukupno	10.649	15,02	11,42	100,0

U strukturi ukupnog uvoza sira na tržište Ruske Federacije, Republika Srbija prosečno učestvuje sa 2,4%. Posmatrano prema vrednosti izvoz je prosečno iznosio 25,4 miliona dolara, a cena koju su sirevi iz Republike Srbije ostvarili na tržištu Ruske Federacije bila je na prosečnom nivou od 3,8 \$/kg. U poslednjih pet godina cena je imala tendenciju opadanja i kretala se u intervalu od 3,5 do 4,4 \$/kg. Opadanje izvoznih cena sira iz Republike Srbije predstavlja izuzetno negativnu karakteristiku.

U izvoznom asortimanu Republike Srbije na tržište Ruske Federacije, u najvećoj meri zastupljen je sveži sir sa 75% učešća, sir tipa Feta zauzima 24%, dok ostali sirevi učestvuju sa svega 1% (**Mugoša, 2017**). Iako ruski kupci preferiraju tvrde i polutvrde sireve, Republika Srbija ih na ovo tržište izvozi u veoma malim količinama. Neophodno je učiniti napor i uz adekvatno istraživanje tržišta pokušati izvoz polutvrdih i tvrdih sireva na ovo tržište. Ukoliko bi se promenila struktura izvoza ka sirevima više cenovne kategorije izvoz bi mogao da se poveća za desetak miliona dolara.

Ruska Federacija prosečno uvozi 279 hiljada tona sira (2017.). Najveći uvoz realizuje se iz Belorusije (83%), slede Republika Srbija sa 4,3%, Argentina, Jermenija i Urugvaj. Iz navedenih zemalja apsorbavano je skoro 95% ukupnog uvoza sira (ITC, 2017.).

Nekoliko domaćih kompanija u ovom trenutku izvozi sireve, a među njima su „Mlekara” Šabac, „Imlek” Beograd „Kuč” Kragujevac, dok je još nekoliko manjih proizvođača dobilo dozvole i kreće sa prodajom mlečnih proizvoda na ovom tržištu. Srbija nije iskoristila u potpunosti šansu ni sa belim sirevima za koje je tržište Ruske Federacije zahvalno. Međutim, trebalo bi standardizovati tu proizvodnju i omogućiti isti kvalitet, jer bi na taj način proizvođači lakše nalazili kupce. Neophodno je formiranje klastera proizvođača koji bi imao direktne veze sa tržištima na koja se plasira roba (*Stanković i Kovačević, 2018.*).

Za sireve iz Srbije zainteresovano je rusko tržište, tako da ovu grupu proizvoda treba što bolje tržišno pozicionirati u pogledu poboljšanog ujednačenog kvaliteta i robne prepoznatljivosti (*Veljković et al. 2015.*).

Značajan uticaj na visoko učešće ovog tržišta u izvozu sira iz Republike Srbije imao je i Sporazum o slobodnoj trgovini sa Ruskom Federacijom koji je potpisan je 2000. godine. Sporazum propisuje da se za robu, za koju se može dokazati da je poreklom iz Srbije (proizvodi sa preko 50% sadržaja iz Srbije), ne plaća carina kada je namenjena za tržište Rusije, osim ako nije izuzeta iz režima slobodne trgovine. Prema proširenoj listi o izuzecima iz režima slobodne trgovine iz 2011. godine, neki proizvodi koji ranije nisu bili na listi, među kojima je bio i sir, dodati su zbog Belorusije i Kazahstana, kao najznačajnijih dobavljača sira za tržište Ruske Federacije. Ruska agencija za nadzor nad uvozom poljoprivrednih proizvoda, 2014. godine, dozvolila je uvoz mlečnih proizvoda iz Republike Srbije u članice Carinske unije, koju čine Belorusija, Kazahstan i Ruska Federacija. Odluka je doneta pošto su prihvaćene garancije srpske veterinarske službe i rezultati ekspertske

analize koji ukazuje da su nedavno utvrđene manjkavosti u isporukama nekih srpskih firmi uklonjene.

Mogućnost bescarinskog izvoza sira u Rusku Federaciju, naročito u trenutku kada su na snazi međusobne sankcije EU i Ruske Federacije (od 2014. godine), predstavlja značajnu konkurentsku prednost za Republiku Srbiju. Naravno, visok kvalitet i odgovarajuća cena predstavljaju najbitnije faktore povećanja izvoza u narednom periodu. Osnovni koraci koji neminovno vode ka povećanju konkurentnosti naših izvoznih proizvoda su sledeći: porast produktivnosti proizvodnje i restrukturiranje izvozne ponude – ka polutvrđim i tvrdim sirevima, unapređenje poslovnog i tržišnog ambijenta, primena inovativne marketing strategije i iniciranje klusterskih udruženja.

Crna Gora - nalazi se na drugom mestu u izvozu sira iz Srbije. Na tržište ove zemlje prosečno se plasira 1,5 hiljada tona, što čini 14,2% ukupnog izvoza sira iz Republike Srbije. Vrednost izvoza iznosila je prosečno 5,4 miliona US \$. Izvoz karakteriše značajan pad u poslednje tri godine perioda. Opadanje je još izraženije ukoliko se izvoz analizira sa stanovišta vrednosti. U prve dve godine perioda izvoz u Crnu Goru iznosio je 7,1, odnosno 7,2 miliona \$, da bi u godinama koje su sledile došlo do značajnog pada vrednosti, kada se izvoz kretao u intervalu od 3,8 do 4,5 miliona \$. Cena koja je ostvarena u izvozu u Crnu Goru imala je srednju vrednost u odnosu na ostale značajne izvozne destinacije i prosečno je iznosila 3,5 \$/kg, a u poslednjih pet godina kretala se u intervalu od 3,1 do 4,1 \$/kg.

Crna Gora uvozi prosečno 4,7 hiljada tona sira. Najveći uvoz realizuje se iz Nemačke (41%), slede Republika Srbija sa 30%, Bosna i Hercegovina, Hrvatska i Slovenija. Iz pomenutih zemalja apsorbavano je skoro 90% ukupnog uvoza sira.

Republika Makedonija - izvoz je iznosio prosečno 866 tona. Značajno je da je u poslednjoj godini ostvarena najveća količina, kada je izvoz dostigao 1,1 hiljada tona, dok je u prethodnim godinama varirao u intervalu od 460 do 990 tona. Potrebno je u narednom periodu zadržati trend povećanja izvoza sira. Posmatrano vrednosno izvoz je prosečno iznosio 3,2 miliona dolara, a cena koju je sir iz Republike Srbije ostvario na tržištu Republike Makedonije prosečno je iznosila 3,7 \$/kg, a poslednjih pet godina kretala se u intervalu od 3,2 do 4,6 \$/kg.

Republika Makedonija uvozi 4,4 hiljade tona sira. Najveći uvoz realizuje se iz Nemačke (48%), slede Republika Srbija sa 21%, Slovenija, Hrvatska i Austrija. Iz ovih zemalja apsorbavano je 85% ukupnog uvoza sira.

Bosna i Hercegovina - izvoz sira iz Republike Srbije na tržište ove zemlje prosečno je iznosio 650 tona. U istraživanom vremenskom periodu izvoz je bio relativno stabilan, s tim što je u poslednjoj godini došlo do izvesnog porasta od 750 tona, u ostalim godinama izvoz se kretao u intervalu od 560 do 670 tona sira.

Vrednost izvoza na ovo tržište prosečno je iznosila dva miliona dolara. Cena koja je ostvarena u izvozu sira u ovu zemlju prosečno je iznosila 3,1 \$/kg, a u poslednjih pet godina kretala se u intervalu od 2,6 do 3,6 \$/kg, koliko je ostvareno u 2013. i 2014. godini. Bosna i Hercegovina uvozi prosečno 10 hiljada tona sira. Najveći uvoz realizuje se iz Nemačke, više od polovine (53%), slede Hrvatska (16%), Slovenija (12%), Republika Srbija (7%) i Holandija. Iz pomenutih zemalja apsorbovano je 93% ukupnog uvoza sira.

Hrvatska – izvoz je prosečno iznosio 390 tona i imao je tendenciju rasta. U prve četiri godine perioda (2013-2016) izvoz sira u Hrvatsku kretao se u intervalu od 250 do 390 tona, da bio u poslednjoj, odnosno 2017. godini došlo do značajnog rasta izvoza, kada je dostigao 630 tona.

Posmatrano prema vrednosti izvoz je prosečno iznosio 1,1 milion dolara, a cena koju je sir iz Republike Srbije ostvario na tržištu Hrvatske prosečno je bila na nivou od 2,9 \$/kg, a u poslednjih pet godina kretala se u intervalu od 2,5 do 3,2 \$/kg. Hrvatska prosečno uvozi 22 hiljade tona sira. Najveći uvoz realizuje se iz Nemačke (44%), slede Holandija, Poljska, Slovenija i Italija. Iz pomenutih zemalja apsorbovano je 84% ukupnog uvoza sira. U uvozu sira u Hrvatsku Republika Srbija nalazi se na sedmom mestu, sa učešćem od 2,2%.

Prema Zaključku o usvajanju IPARD programa za Republiku Srbiju za period 2014–2020. godine, konstatovano je da, mlekarski sektor Srbije, u cilju povećanja nivoa konkurentnosti proizvođača i dostizanja nivoa standarda Evropske unije za dobrobit životinja, higijenu i zaštitu životne sredine, treba da prođe kroz velike izmene u pogledu objekata, opreme i načina upravljanja, što podrazumeva veoma značajna investiciona ulaganja (**Sl. glasnik RS br. 84/2017**).

Osnovni uslovi učešća na međunarodnom tržištu su kvalitet i bezbednost proizvoda u svim fazama proizvodnje, prerade i prometa. Proizvodnjom koja je usklađena sa različitim standardima (ISO, HACCP, GlobalGAP, Halal, Kosher), ali i drugim dobrovoljnim standardima, kao i onima koji se zahtevaju na specifičnim tržištima, kompanije osiguravaju bezbednu hranu za potrošače čime ispunjavaju preduslove kojima se uklanjaju barijere za poslovanje na svetskom tržištu. Rezultat

primene standarda, na prvom mestu, je zadovoljstvo kupaca i potrošača i podizanje nivoa konkurentnosti.

Šansu u izvozu ne treba tražiti u kvantitetu, jer je proizvodnja sira u Republici Srbiji skromna, već u vrhunskom kvalitetu prema odabranim tržišnim segmentima. Treba ići na specijalizaciju proizvodnje, odnosno na manje serije sa visokim kvalitetom, npr. sirevi sa dodacima, dimljeni sirevi, sirevi od parenog testa i sl.

Izvozom sira moguće je valorizovati prednost koju imaju proizvođači, što zbog blizine tržišta zemalja grupacije CEFTA i zemalja Evropske unije, što zbog povoljnih trgovinskih sporazuma sa zemljama tih grupacija i posebno povoljnog trgovinskog sporazuma sa Ruskom Federacijom. Ovo su tržišta velike apsorpcione moći i predstavlja pravi izazov za proizvođače sira, u smislu da rade na osavremenjavanju proizvodnje, proširenju proizvodnih kapaciteta, povećavanju produktivnosti i dostizanju višeg nivoa konkurentnosti.

Sa svojim autohtonim sirevima Republika Srbija bi mogla, kako navode *Vlahović i sar. (2014)*, da se nađe na mapi zemalja s prepoznatljivim varijetetima sira, ali je potrebna bolja organizovanost i rigoroznija kontrola svake proizvodne faze, od staje i muže, preko otkupa, osnovne prerade, pa do finalnog proizvoda. Na taj način postiže se sledljivost proizvodnje i bolji kvalitet što predstavlja preduslov za uspešan plasman sira na međunarodnom tržištu.

Neki od najpoznatijih srpskih sireva su: homoljski, pirotski, zlatarski, sjenički, mokrinski, svrljiški i dr. **Homoljski sir** pripada grupi belih sireva u salamuri. Autohtono se izrađuje od svežeg pomuženog ovčijeg mleka sa Homoljskih planina. Ima izražen pikantan ukus i miris na ovčije mleko odlikuje visokim sadržajem mlečne masti u suvoj materiji, što doprinosi dobroj konzistenciji i dobrim senzornim karakteristikama. Ovaj sir ima zaštićeno geografsko poreklo. **Pirotski kačkavalj** je vrsta tvrdog sira. Mleko ovog kraja razlikuje se od mleka drugih geografskih područja zbog specifičnosti ispaše najkvalitetnijom slatkom travom i krmnim biljem u zaštićenom parku prirode. Pirotski kačkavalj može se naći u tri varijante: kačkavalj od kravljeg mleka, kačkavalj od ovčijeg mleka i mešanac od kravljeg i ovčijeg mleka. **Zlatarski sir** proizvodi se po originalnoj recepturi specifičnom tehnologijom u okolini Nove Varoši. Kvalitet trava i ekstenzivni uzgoj mlečnih grla koja slobodno pasu na pašnjacima, garantuju kvalitet mleka koji se u procesu zrenja prenosi na ovaj prepoznatljiv autohtoni sir. Zlatarski sir je bele, do beložute boje, blagog mlečno-kiselog mirisa sa prisustvom gorčine. Sjenički sir jedan je od najpoznatijih sireva koji je poznat na celom području Srbije, a i šire. Spada u grupu belih sireva u salamuri i proizvodi se

kao autohtoni sir od ovčijeg ili od mešanog ovčijeg i kravljeg mleka. Autohtoni sjenički sir proizvodi se od sirovog ovčijeg mleka i prepoznat je kao jedan od najcenjenijih ovčijih sireva karakteristične arome, pikantnog i izraženog ukusa, izrazito bele boje i specifične teksture. **Mokrinski sir** je najpoznatiji sir u Vojvodini, sa severa Banata, gde se nalaze velike površine slatina koje se koriste za ispašu ovaca. Izrađuje po pravilu od punomasnog ovčijeg mleka i kao takav je poznat od davnina. Često se ovčijem mleku dodaje kravlje. **Svrljiški sir** izrađuje se u Niškom regionu, kome pripada i Svrljig. Svrljiški sir u salamuri autohtono proizvodi se od svežeg ovčijeg mleka (**Gagić, 2017.**). Treba iskoristiti specifičnosti i karakteristike navedenih vrsta sireva i uz odgovarajuće promotivne aktivnosti stvoriti bolji imidž Republike Srbije na međunarodnom tržištu sira.

Zaključak 4

U analiziranom vremenskom periodu izvoz sira iz Republike Srbije prosečno je iznosio 10,6 hiljada tona i imao je izraženu tendenciju rasta po stopi od 11,42% godišnje. Vrednosno posmatrano izvoz je bio na prosečnom nivou od 38,7 miliona US dolara i imao je tendenciju manje intenzivnog rasta u odnosu na količinski izvoz.

Najznačajnija izvozna destinacija za izvoz sira iz Republike Srbije je Ruska Federacija na čije tržište se prosečno izveze 6,8 hiljade tona, što čini 63,5% ukupnog izvoza iz Republike Srbije. Značajno tržište, sa učešćem od 14,2%, predstavlja i Crna Gora, dok su ostale zemlje u ukupnom izvozu pojedinačno participirale sa manje od 10%.

Na međunarodnom tržištu sir iz Republike Srbije plasira se po prosečnoj ceni od 3,6 \$/kg uz tendenciju pada po stopi od 5,50% godišnje. Izvozna cena sira iz Republike Srbije niža je u odnosu na prosečnu cenu koja je ostvarena u svetskom izvozu za 12,5%, što ukazuje postojeću cenovnu konkurentnost ali i na mogućnost dinamiziranja izvoza u narednom periodu. Niža cena rezultanta je strukture izvoza gde dominiraju sveži sirevi.

Potrebno je permanentno raditi na osavremenjavanju proizvodnje, proširenju asortimana sira, povećavanju produktivnosti i primenu odgovarajućih marketinških aktivnosti u cilju dostizanja višeg nivoa konkurentnosti na međunarodnom tržištu. Realna šansa je i u proizvodnji i izvozu autohtonih i sireva proizvedenih u sistemu organske proizvodnje. Neophodno je prilagođavanje izvoza definisanim tržišnim segmentima.

5 Literatura

1. Gagić Snježana (2017.): Servis hrane i pića, Univerzitet za poslovne studije, Fakultet za turizam i hotelijerstvo, Banja Luka.
2. Jeremić, Z., Šestović, M. (2014.): Performanse neto izvoznika u periodu ekonomske krize, Zbornik radova - I me igre je konkurentnost putevi obnove srpskog razvoja, Univerzitet Singidunum, Fakultet za ekonomiju, finansije i administraciju, Beograd.
3. Mugoša Izabela (2017.): Primena marketing koncepta u funkciji unapređenja proizvodnje i plasmana sira u Republici Srbiji, Doktorska disertacija, Poljoprivredni fakultet, Univerzitet u Novom Sadu.
4. Popović-Vranješ, Anka., Vlahović, B., Mirč, D. (2003.): Stanje i pe-rspektiva izvoza sira iz Srbije i Crne Gore, Agroekonomika, br. 32., Poljoprivredni fakultet, Novi Sad.
5. Sl. glasnik RS, broj 84/2017 Iparđ program za Republiku Srbiju za period 2014 -2020. godine.
6. Stanković, V., Kovačević, S., (2018.): Kako da povećamo izvoz sira u Evroazijsku uniju, Politika, 8.12.2018.
7. Veljković Biljana, Koprivica R., Radivojević D., Mileusnić Z. (2015.): Mleko i mlečni proizvodi u spoljnotrgovinskom bilansu Srbije, Agro-ekonomika broj 66, Poljoprivredni fakultet, novi Sad.
8. Vlahović, B., Popović-Vranješ, A., Mugoša, Izabela. (2014.): Inter-national Cheese Market - Current State and Perspective, Economic Insight - Trends and Challenges, Petroleum-Gas University of Ploiesti, Vol.III (LXVI), No. 1/2014, 35 - 43.
9. Vlahović, B., Puškarić, A. (2015.): Stanje i perspektiva izvoza agro-i-ndustrijskih proizvoda Republike Srbije na tržište Ruske Feder-acije, Agroekonomika, godina 44, broj 66., Univerzitet u Novom Sadu, Poljoprivredni fakultet.
10. Applegate, E. (2000): Introduction: nutritional and functional roles of eggs in the diet, Journal of the American College of Nutrition, 19(sup5), 495-498
11. <http://www.intracem.org/> (pristupljeno novembar 2018.).
12. <http://www.stat.gov.rs/>, industrijska proizvodnja, (pristupljeno, novembar 2018.).

Primljen/Received: 13.12.2018.

Prihvaćen/Accepted: 20.12.2018.